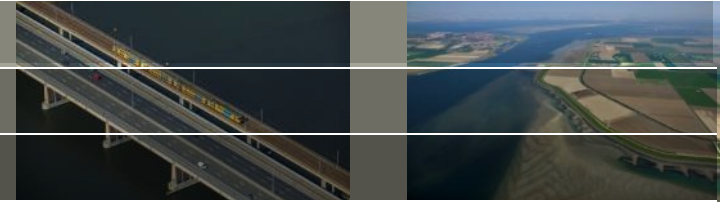

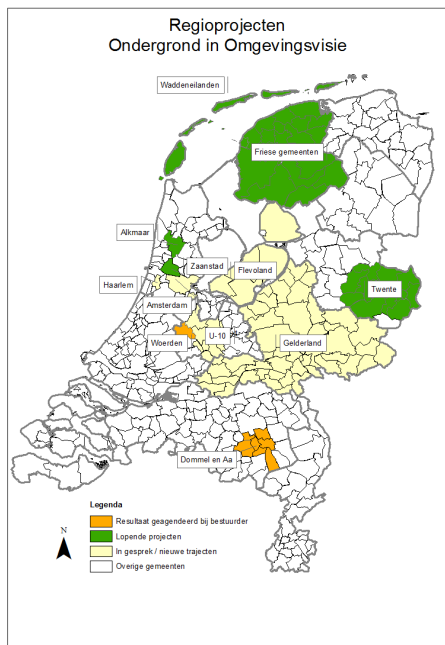
Bodem en Ondergrond in Gemeentelijke Omgevingsvisies

Informatie over het BOGO traject

Aanleiding

De VNG heeft ambtelijk en bestuurlijk de ambitie uitgesproken dat in 2021 elke gemeente in haar omgevingsvisie heeft beschreven wat de bijdrage van bodem & ondergrond aan maatschappelijke opgaven kan zijn. Het moment daarvoor is om dat te doen bij het opstellen van de omgevingsvisie in het kader van de invoering en implementatie van de omgevingswet.

Oplegnotitie VNG-Commissie Milieu, Energie en Mobiliteit, werkgroep Bodem, 7 juli 2016

1 mei 2018

UITVOERINGSPROGRAMMA
BODEM & ONDERGROND

Initiatieven

In 2017: 49 gemeenten

Initiatieven:

Woerden

Vereniging Friese gemeenten

Samenwerkingsverband De Waddeneilanden

Twente

Alkmaar

Zaanstad

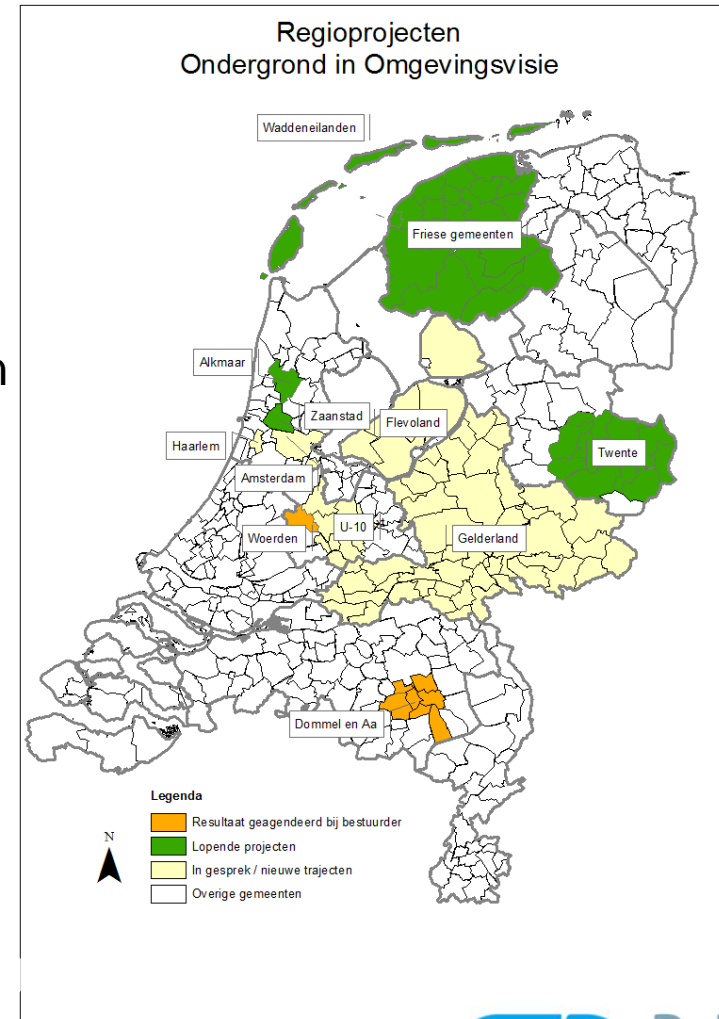
Dommel en Aa

Betrokken provincies

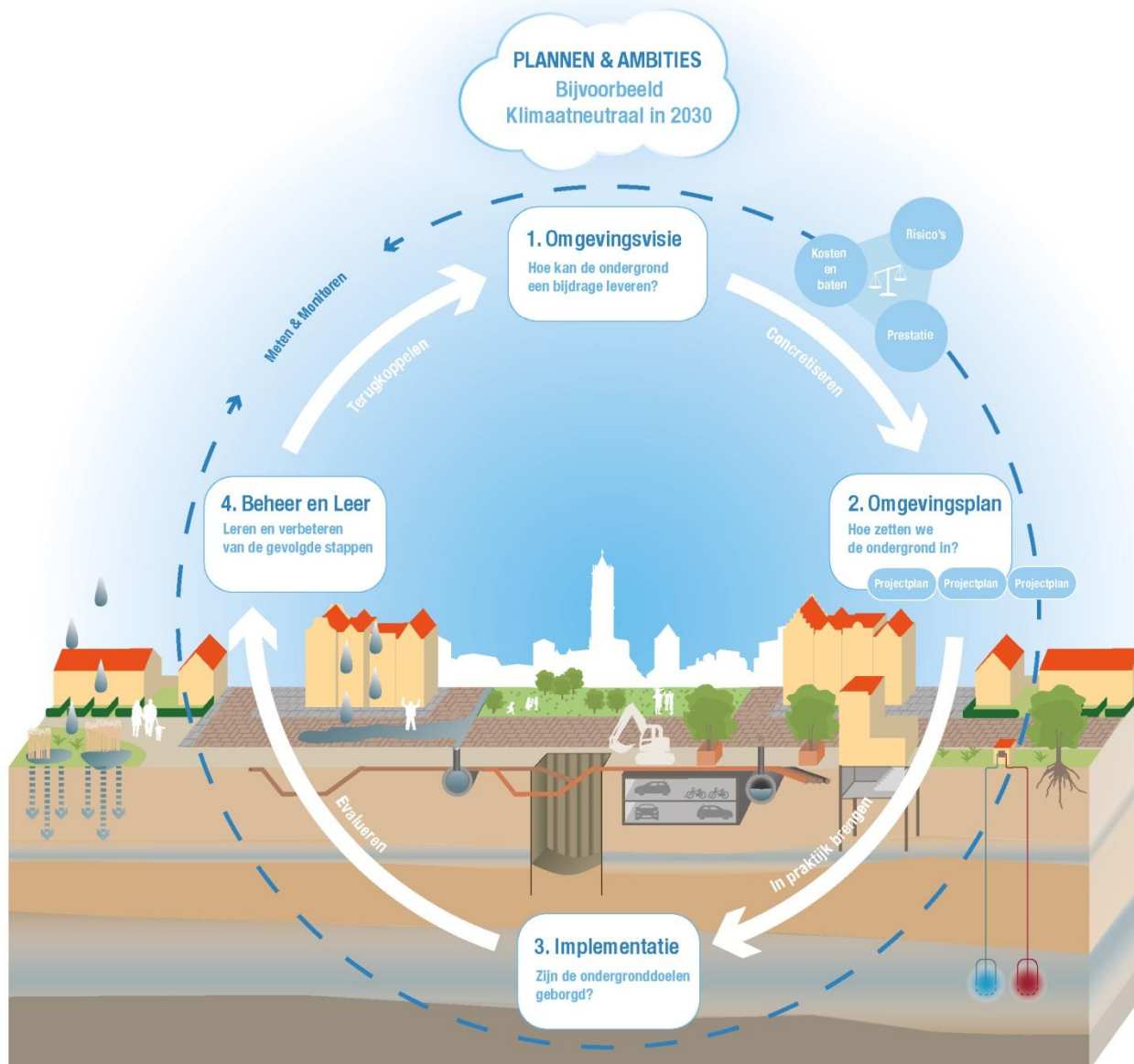
Overijssel

Noord-Brabant

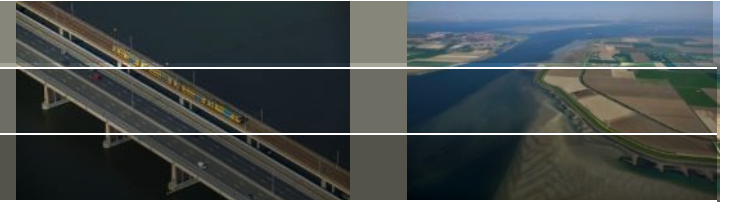
Noord-Holland

Ondergrond in de omgevingsvisie

Traject BOGO

Omgevingsscan:
Maatschappelijke
opgaven en
ondergrond

In kaart brengen
keuzes en
dilemma's

Inzicht rol
ondergrond

Ambtelijke én bestuurlijke betrokkenheid

Stap 1 - Omgevingsscan: Maatschappelijke opgaven en ondergrond

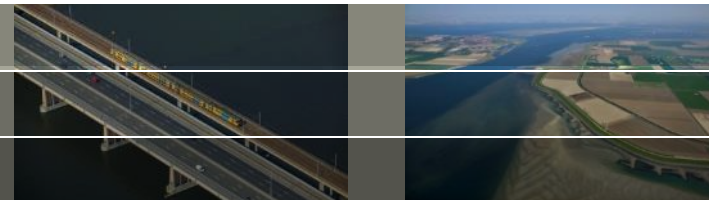
Wat kunnen we, wat willen we? Vanuit aanvliegroutes

- Welke maatschappelijke opgaven / beleid zijn van belang en wat draagt ondergrond daaraan bij?
- Welke potenties en bedreigingen bestaan er in de ondergrond van het gebied

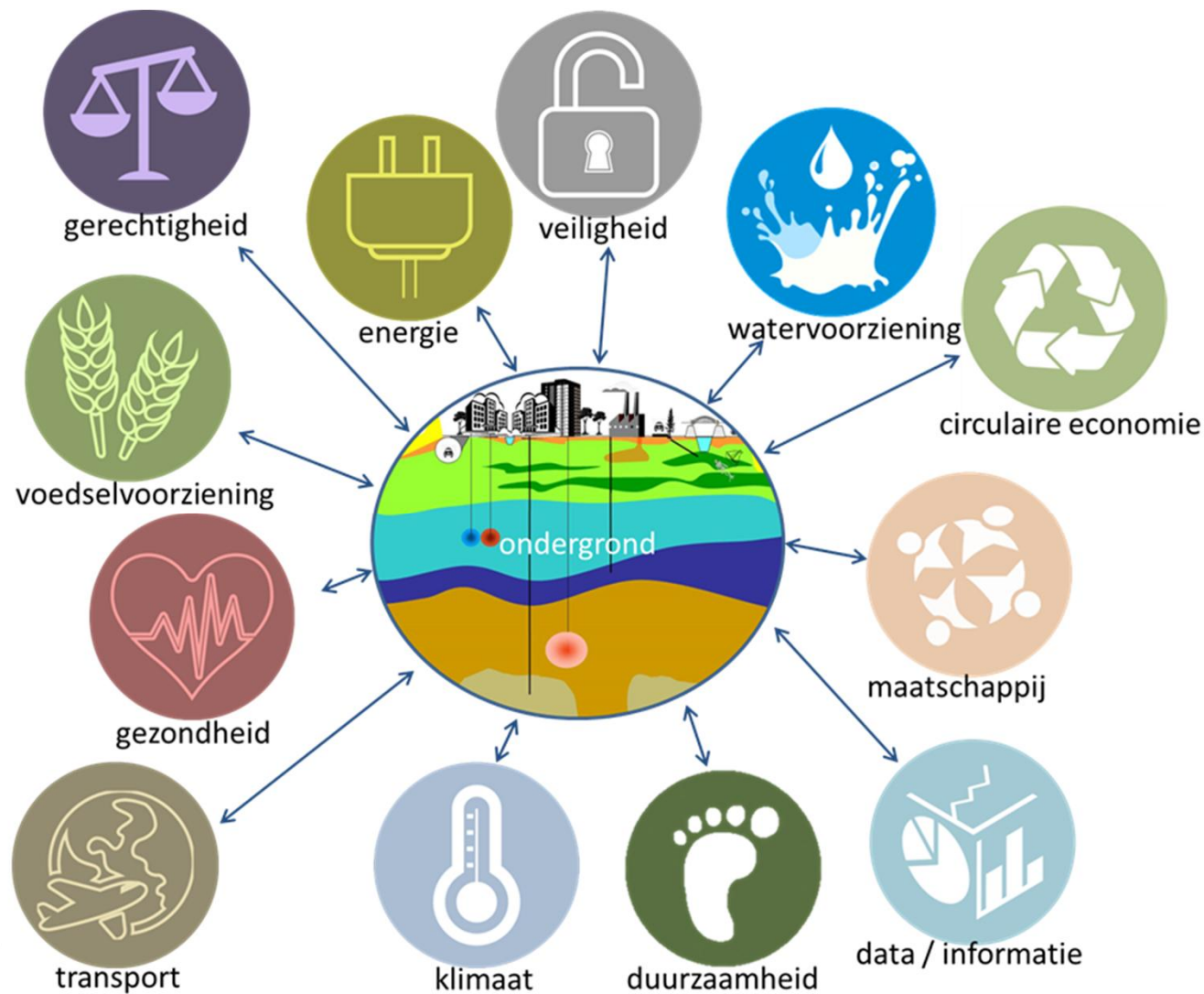
Resultaat:

- omgevingsscan (beschrijving en kaarten)
- Inzicht in rol ondergrond
- Netwerkvorming tussen werkvelden en mogelijk regiopartners

Omgevingsscan

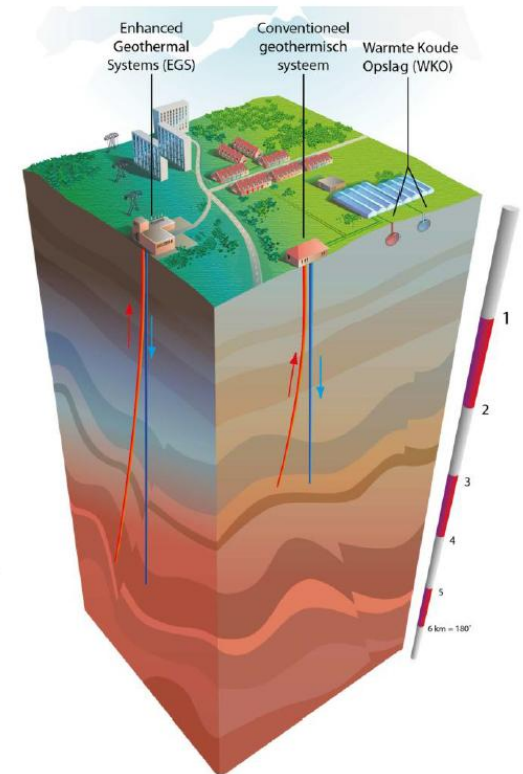
In kaart brengen welke maatschappelijke en ondergrondopgaven spelen en hoe deze elkaar raken

Voorbeeld: de energieopgave - gasvrij

Op weg naar een gasloze stad

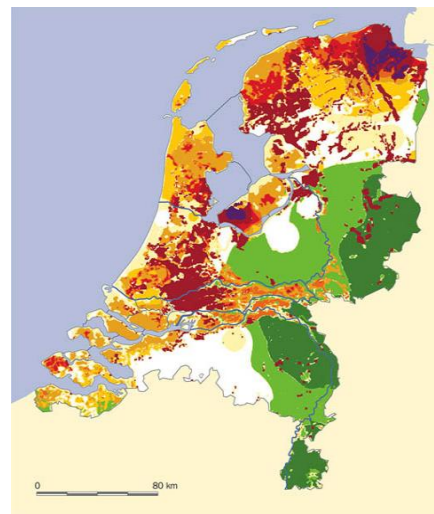
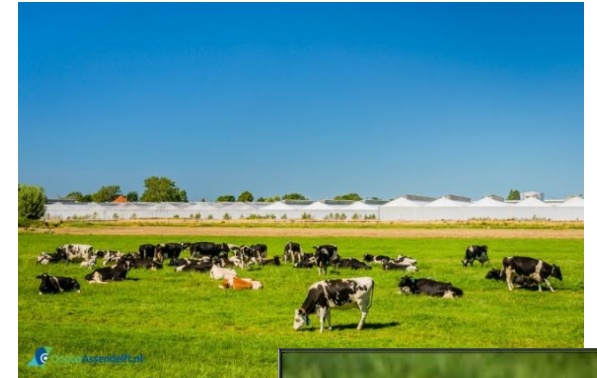
- + Opwekken van duurzame energie, ook vanuit ondergrond
- + Energiebesparing
- Ruimtevrage
- Ruimtelijke (her)ordering onder- en bovengrond

UITVOERINGSPROGRAMMA
BODEM & ONDERGROND

Voorbeeld: opgave behoud en ontwikkeling natuur vs agrarisch gebruik

Wat is de relatie met waterpeil, bodemdaling, bodemgebruik en identiteit?

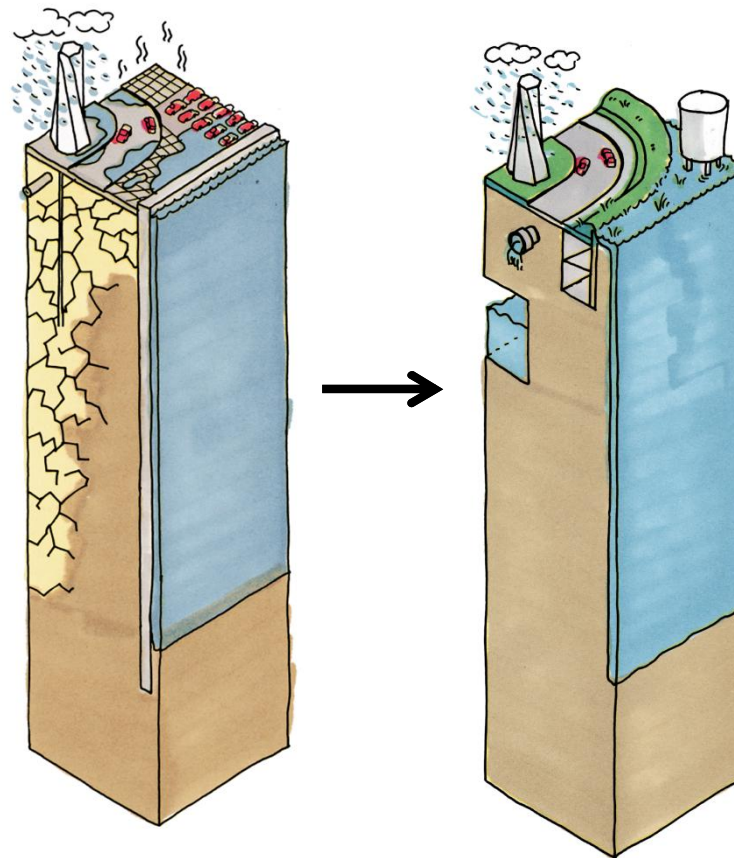
1 mei 2018

UITVOERINGSPROGRAMMA
BODEM & ONDERGROND

Voorbeeld: opgave omgaan met klimaatverandering

Klimaatbestendige stad: ruimte voor waterberging en verkoeling
Tegengaan van bodemdaling irt peilbeheer

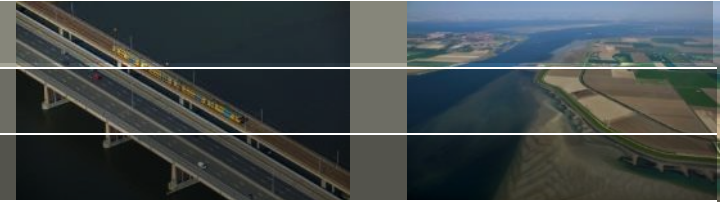

Omgevingsscan: confrontatie boven en ondergrondse opgaven kansen en bedreigingen

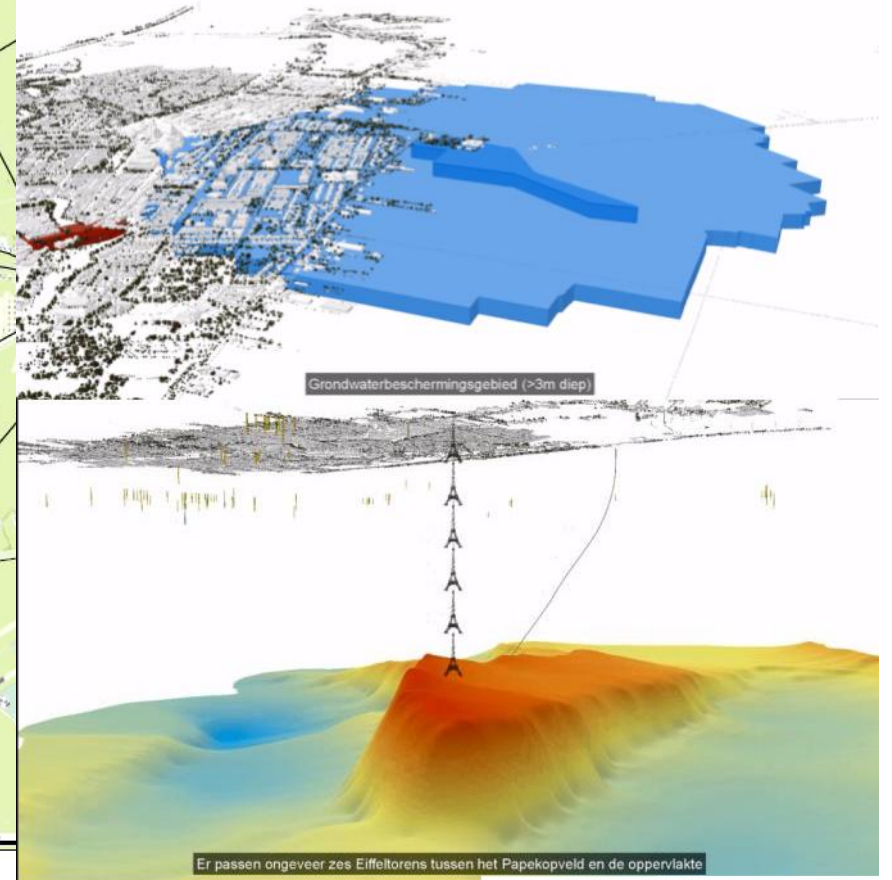
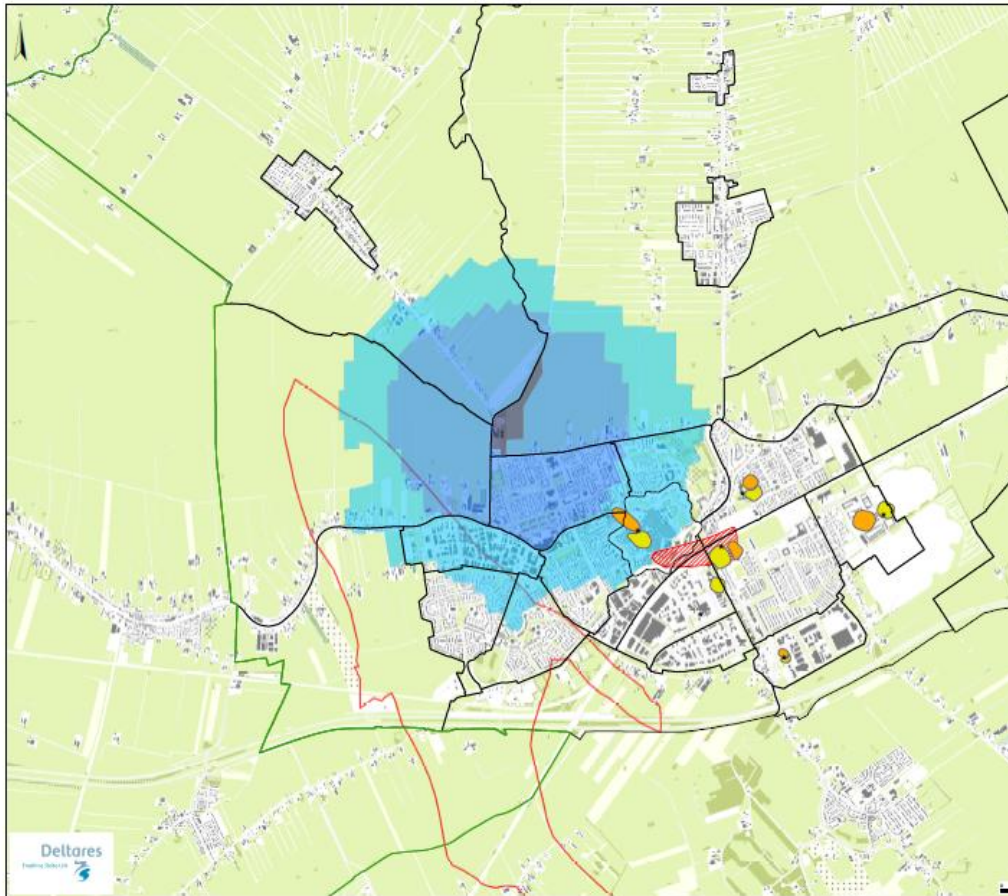
Maatschappelijke opgaven →	Gezonde slimme stad Mobiliteit transport Voorkomen hinder/graafwerk		Identiteit, leefbaarheid Intrinsieke waarden	Duurzame energievoorziening		Water (voldoende en schoon)	Klimaatadaptatie en mitigatie	Landelijk gebied en natuur	Efficiënt gebruik grondstoffen								
"RO-thema's" →	"Civiele constructies"		"Identiteit"	"Energie"		"Water"	"Klimaat"	"Groen"	"Ontwikkeling"								
GEBOUWEN	Last van bodemdaling	Reconstructie Kanis	++	++													
OPENBARE RUIMTE			++	Groene Hart	++	++	3 pluimen	Droogte	Nieuwe teelt	Zandwinning recreatie plas							
INFRASTRUCTUUR			BL langs A12	Oude Rijn			+										
ONDERGROND	Draagkracht (om te bouwen)	Stabiele bodem (aardbevingen)	Ondergronds bouwen	Kabels, leidingen en rioleringen, buisleidingen	Archeologische waarden	Landschappelijke en Ecologische diversiteit	(Diepe) Warmte/koude opslag/ HTO	Geothermie	Fossiele energie (gas, olie)	Voorraad drinkwater (proceswater gietwater)	Chemische kwaliteit grondwater	Koolstofbindende bodem	Voorraad grondwater ondiep (verkoeling)	Waterbergende bodem (ondiep)	Watermalevering	Gewasproductie	Voorraad delfstoffen (zand grind klei)

1 mei 2018

Signaalkaart Woerden

Bij BOGO aandacht voor de 3D én de 4D (tijd) component

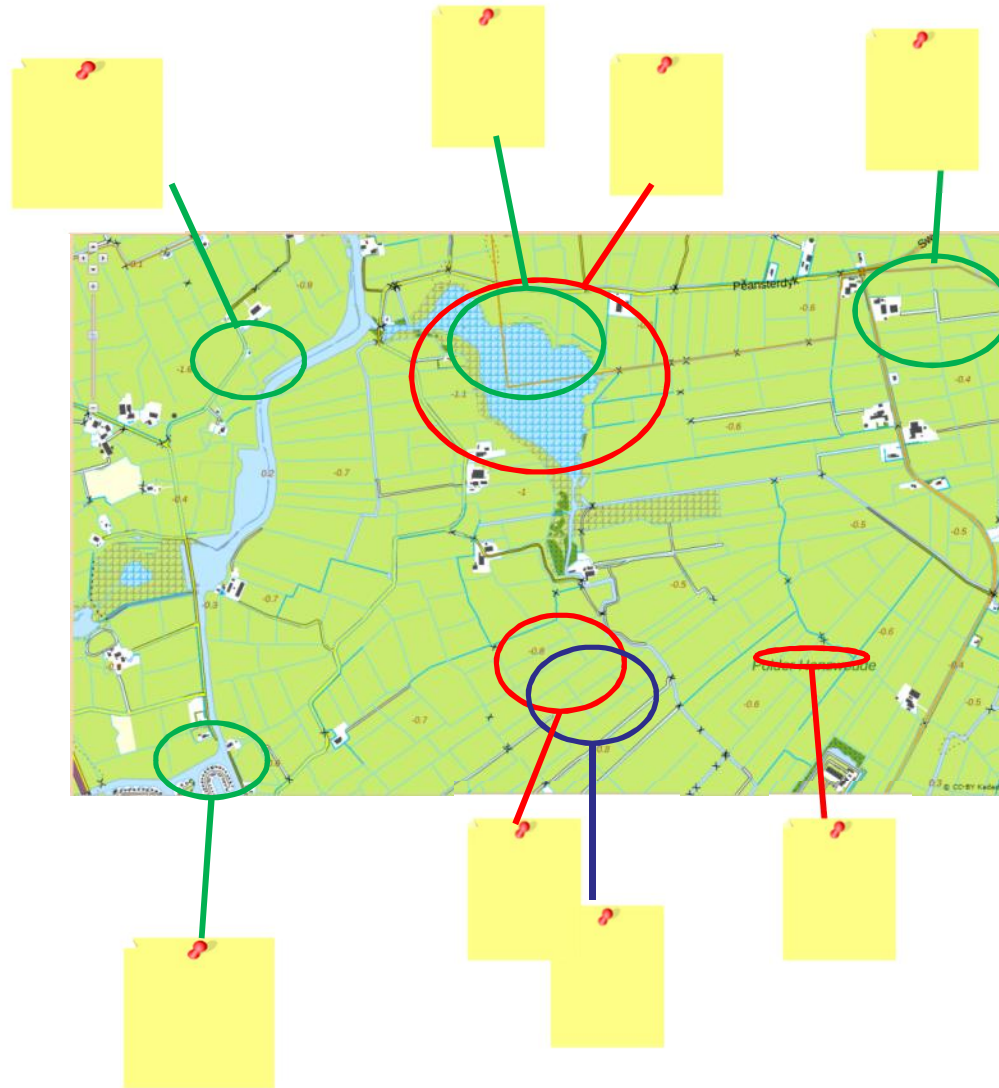
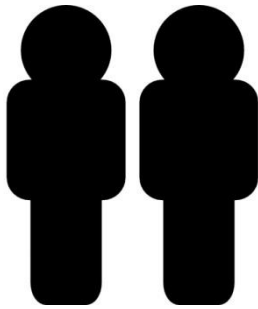
Gasveld (rode contour) en waterwinningsgebied (blauw gebied)

Geodan (POC BRO-STRONG)

UITVOERINGSPROGRAMMA
BODEM & ONDERGROND

Omgevingsscan – eerste ruimtelijke confrontatie

Stap 2 - In kaart brengen keuzes en dilemma's

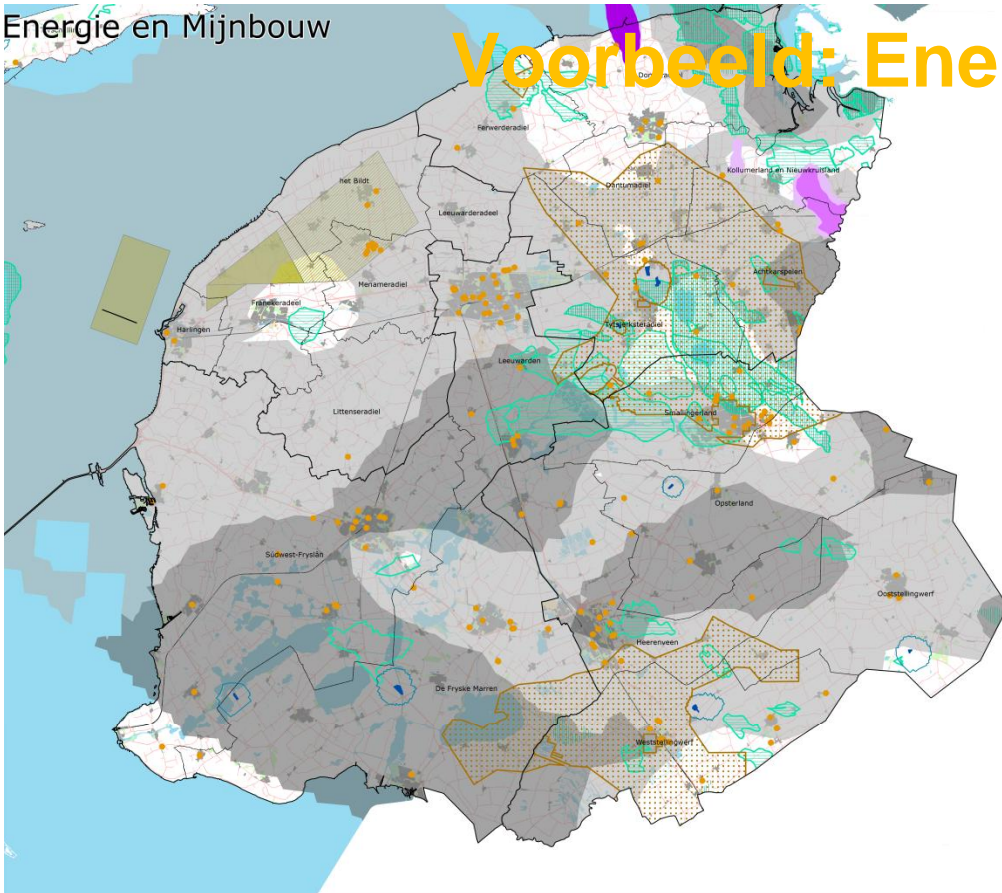
Welke manieren hebben we om doelen te bereiken incl rol bodem en ondergrond?

- bespreken dilemma's en te maken keuzes (nu of in de toekomst waar gemeenten hierbij tegenaan lopen.
- mogelijke handelingsperspectieven, waarmee je voor je eigen gemeente kunt onderzoeken welke stappen nodig zijn door de tijd

Resultaat:

- Rapport met resultaten en kaarten
- (bestuurlijke en ambtelijke) bewustwording wat er op gemeente afkomt nu en in de toekomst incl de rol van de ondergrond
- Inzicht in te nemen afwegingen die meegenomen moeten worden naar de omgevingsvisie

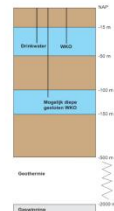
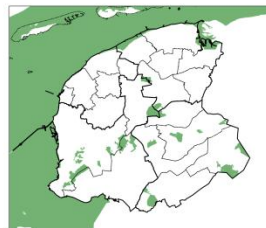
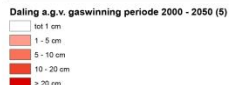
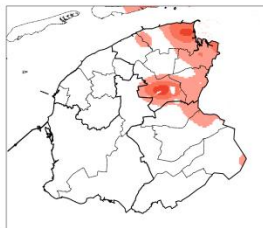
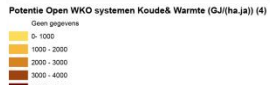
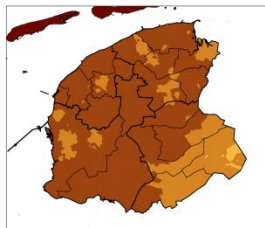
Voorbeeld: Energie en mijnbouw

Energietransitie: naar duurzame energie

Mijnbouwactiviteiten verminderen, alleen toestaan mits gekoppeld aan duurzaam, (dus bijv. geothermie of energiebuffering m.b.v. perslucht)

Gaswinning (1)	Geothermie (2)	Vergunning Steenzoutwinning (1)	Grondwaterwingebieden (3)
Bestaande gaswinning	Potentie	Onherroepelijk van kracht	25 jaarszone
Opgespoorde gasvelden	Hoge potentie	Aangevraagd	watervingsgebied
Gasveld geschikt voor CO2 opslag	Gemiddelde potentie	Geschiktheid zoutcavernes voor opslag (1)	
Potentie voor schaliegas	WKO (onttrekking en infiltratie) (3)	(Waarschijnlijk) geschikt	
		Ongeschikt	
		Onbekend	

Bronnen:
 (1) NLOG
 (2) STRONG
 (3) Provincie Friesland
 (4) Deltares
 (5) Min. van EZ- Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
 (6) Min. van EZ - Programmadirectie Natura 2000

Voorbeeld: bespreken maatschappelijke ambities en dilemma's

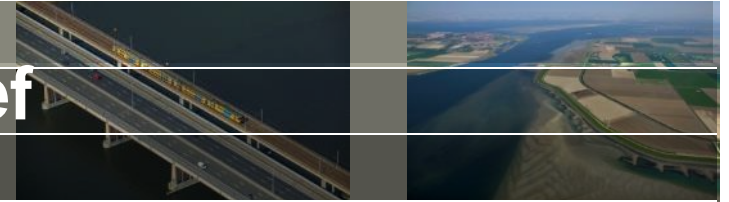
Ambitie t.a.v. maatschappelijke opgave	Wat als we niks doen (voorbeelden)?
<ul style="list-style-type: none"> • Energietransitie: naar duurzame energie 	<p>Niet halen van doelstellingen. Geen planning ondergrond de ondergrond waardoor minder rendement behaald wordt, of te hoge kosten mbt kabels en leidingen</p> <p>Knikpunt: fossiele brandstoffen te duur / op, dan andere vormen van energie nodig.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Mijnbouwactiviteiten verminderen. Alleen toestaan mits gekoppeld aan duurzaam, dus geothermie of energiebuffering m.b.v. perslucht 	<p>Knikpunt: fossiele brandstoffen op, maar wat is knikpunt tav opslag stoffen?</p>

Dilemma's

- Bodemdaling door gaswinning – bebouwd gebied
- Energietransitie-ruimtelijke planning boven- en ondergronds
- Duurzame energievoorziening - effecten op landschap
- Schone grondwatervoorraden – bodemenergie
- Activiteiten in de ondergrond - maatschappelijke acceptatie
- Geen gaswinning – wel geothermie
- Schaliegas als toekomstige optie (?) en Natura2000

Bespreken handelingsperspectief

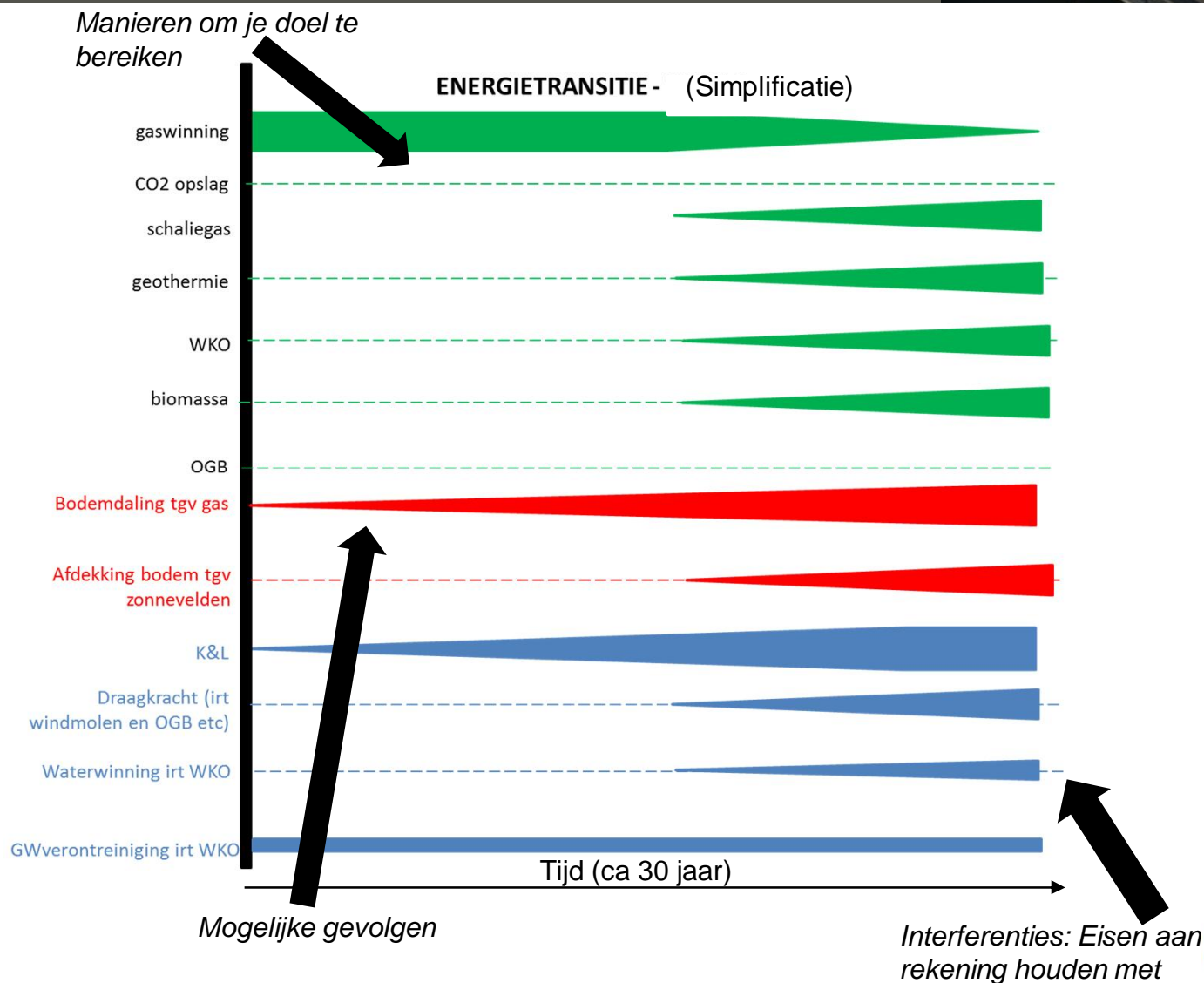

Welke manieren hebben we om doelen te bereiken?

1. Bijvoorbeeld door uitwerken van paden: hoe je je ambities / doelen bereikt / opgaven invult INCLUSIEF rol bodem en ondergrond
2. Wat beïnvloed je keuzes om voor een bepaald pad te kiezen (tijd, geld, risico, gewenste prestatie)?
3. Wat betekent dat?

Voorbeeld: energietransitie mogelijke ontwikkelingen door de tijd heen + relatie ondergrond

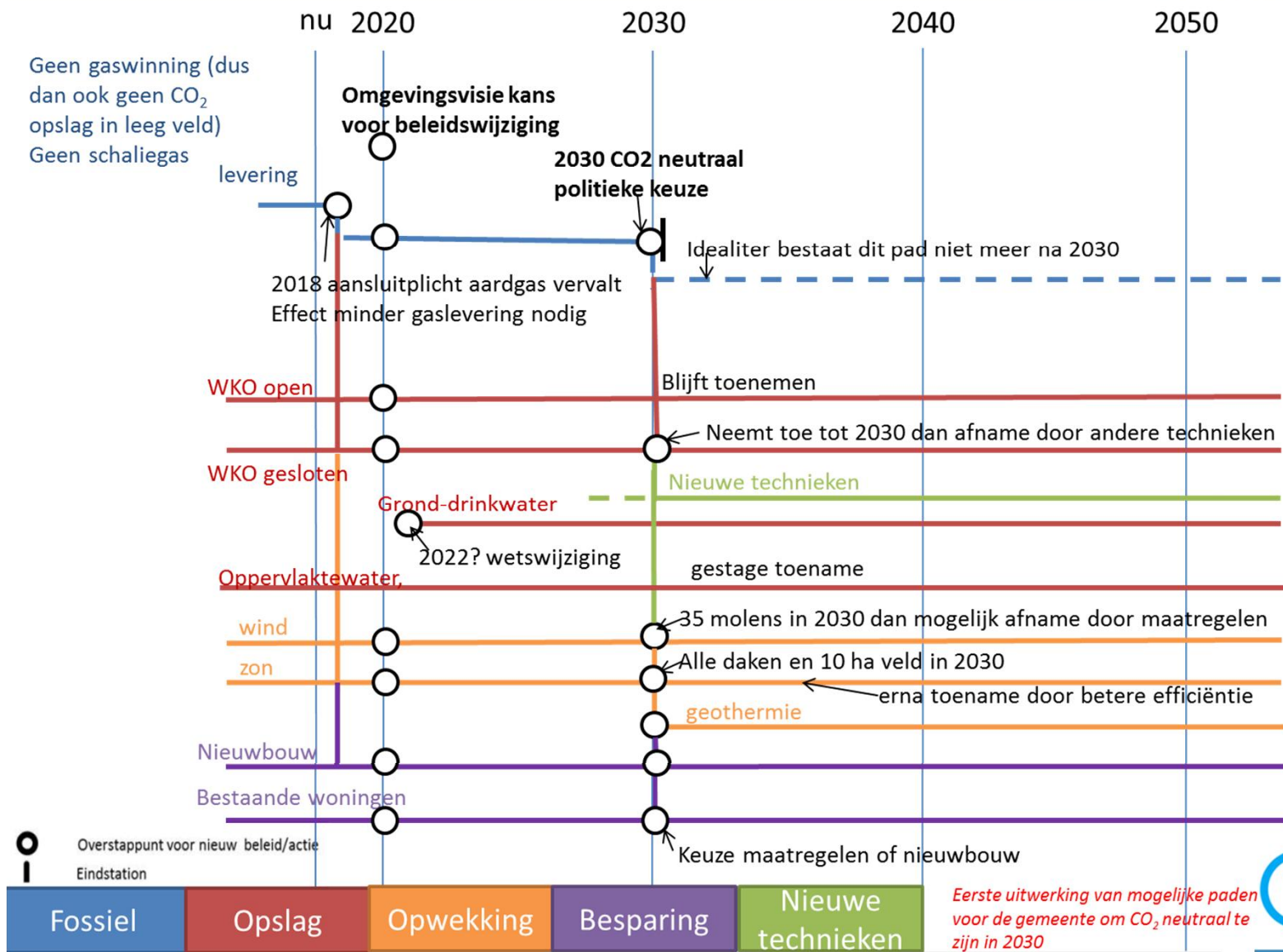

1 mei 2018

UITVOERINGSPROGRAMMA
BODEM & ONDERGROND

Voorbeeld: energietransitie keuzeopties in beeld

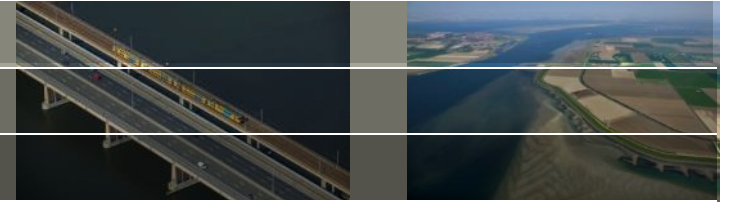

1 mei 2018

UITVOERINGSPROGRAMMA
BODEM & ONDERGROND

Inzicht rol ondergrond

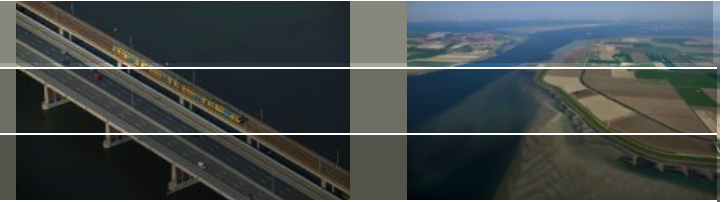
Ambtelijk en bestuurlijk inzicht:

- Wat kunnen we met ondergrond
- Wat willen we met ondergrond

Resultaat

- Openbaar rapport
- Go / no go ondergrond meenemen in omgevingsvisie
- Inzicht in kennisleemtes

Hoe verder?

Go / no go

Openbaar document

Wat is er nog nodig?
(informatiebehoefte)

Digitaal stelsel Omgevingswet

Inbrengen in Omgevingsvisietraject

UITVOERINGSPROGRAMMA
BODEM & ONDERGROND

Standaard aanpak ruimtelijk/leefomgevingscan Bodem en Ondergrond in Gemeentelijke Omgevingsvisies (BOGO)

Waarom?

Besluit commissie MEM, zie WEB 16 035 MEM Opgaven bodem en ondergrond die als bijlage is bijgevoegd.

Wat maken we?

Een rapport met maatschappelijke opgavekaarten waarin de relatie met bodem/ondergrond inzichtelijk is gemaakt. Daarin benoemen wij de dilemma's of keuzes voor de deelnemende gemeenten (zie bijlage met een voorbeeld rapport van gemeente Woerden)

Wat maken we niet?

Een advies over wat juiste keuzes zouden zijn.

Wat is de fysiek inhoudelijke context?

Onder meer klimaatverandering, energietransitie waaronder aardgasvrij, bodemdaling, bouwopgaven, schoon en voldoende water, natuur en agrarisch.

Welke opgave komt vanuit de omgevingswet?

De eis in de omgevingswet tot in samenhang beschrijven van de betekenis van beleid en ontwikkelingen in alle ruimtelijke sectoren, hoe krijg je een juridische robuust omgevingsplan en wat is de rol van kennis in dit geheel.

Wat kost het?

Eigen uren van de deelnemers

Zijn er voorwaarden?

1. Actieve bestuurlijke betrokkenheid: (invulling van deze voorwaarde is maatwerk en verschilt per gemeente);
2. Het te maken rapport is openbaar.

Wat wordt van de een gemeente verwacht?

Aanleveren van eigen beleidsrapporten, deelname aan twee workshops van medewerkers uit de verschillende disciplines plus een projectleider omgevingsvisie/omgevingswet, projectleider energietransitie en iemand met inzicht in het civieltechnisch beheer van de ondergrondse openbare ruimte. Daarnaast een vast contactpersoon die zorgt voor doorgeleiding van input voor de twee workshops en doorgeleiding van commentaar op het rapport.

Ervaring:

Er zijn gemeenten die ervoor kiezen voor de sessies ook iemand van het waterschap en de provincie uit te nodigen. Onze ervaring hierin is zeer positief.

Auteur(s) : Werkgroep Bodem i.a.m. Evelien Babbé (070 3738454)

Datum : 7 juli 2016

Status : Ter besluitvorming

6.2 Opgaven bodem en ondergrond	
	<u>Bestuurlijke portefeuillehouder(s)</u> : mw. Diks en dhr. V.d. Wiel
Vragen aan de commissie:	
	1. Stemt u in met de voorgestelde aanpak ten aanzien van de bodem in relatie tot maatschappelijke opgaven en ontwikkeling van de Omgevingswet?
Samenvatting:	
	<p>De werkgroep Bodem (WEB, een netwerk van bijna 200 medewerkers van gemeenten en Omgevingsdiensten) adviseert de VNG over bodem en ondergrond. De werkgroep constateert veel dynamiek: we staan aan de vooravond van de afronding van de bodemsaneringsoperatie en de ombouw naar structureel beheer en ordening van de ondergrond. De Omgevingswet zorgt voor meer gemeentelijke verantwoordelijkheid voor dit onderwerp bij gemeenten, het klimaat verandert en het antwoord zit grotendeels in een bondgenootschap met de bodem. Daarnaast constateert de werkgroep dat de samenleving moeite heeft met initiatieven in de diepe ondergrond. En tenslotte: de omgevingsvisie is een kans om te komen tot integrale en duurzame keuzes voor het benutten van de boven- en ondergrondse ruimte en (tegelijktijd) het in stand houden of verbeteren van het regionale bodem- en watersysteem. Zo kunnen we de kansen van ondergrondse ruimtegebruik optimaler benutten en kunnen we schade door onbewust bodemgebruik voorkomen.</p> <p>Het ambtelijk apparaat van de VNG steunt deze gedachte, indachtig de recente berichten over wateroverlast, de afname van de bodemvruchtbaarheid in landbouwgebieden, de voortgang van de energietransitie en nieuwe problemen met aardbevingen in het noorden van het land, de bodemdaling en verzilting van de lage delen van Nederland en de verdroging in de hoger gelegen gebieden. We constateren dat de samenleving betrokken wil zijn bij duurzame initiatieven en initiatieven in de diepe ondergrond. Inzicht in het regionale bodem- en watersysteem, het hebben van inzicht in situaties in de ondergrond (oude gasvelden, zoutcavernes, infrastructuur, gebouwen) en omstandigheden (grondwaterpeil in gebieden die gevoelig zijn voor bodemdaling of verdroging, verontreinigingen, archeologie) zijn cruciale voorbereidingsstappen op weg naar een omgevingsvisie.</p> <p>Doel <u>Alle</u> gemeenten van Nederland hebben op <u>1 januari 2021</u> bepaald hoe hun bodem en ondergrond ingezet kan worden voor hun maatschappelijke opgaven en dit geëffectueerd in de <u>Omgevingsvisie</u> en omgevingsplannen van de gemeente.</p> <p>Traject In bijlage 1 is de beoogde aanpak beschreven.</p> <p>Belangrijk daarbij aan te geven is, dat de benodigde informatie in de meeste gemeenten van Nederland beschikbaar is, dan wel is te verkrijgen bij het waterschap of de provincie. Deze gemeenten kunnen daardoor snel komen tot een analyse van het bodem- en watersysteem. Er zullen ook gemeenten zijn</p>

	<p>waar deze informatie lastig te verkrijgen is of dat er deskundigheid nodig is om de informatie goed te duiden en om te zetten. De WEB, in samenwerking met het Uitvoeringsprogramma Bodemconvenant, werkt aan een voorziening waarbij gemeenten elkaar helpen, dan wel waarbij er specifieke kennis en vaardigheden beschikbaar komen.</p> <p>Vraag aan de commissie: Stemt u in met de voorgestelde aanpak in de bijlage?</p>
Bijlage: ONDER DEZE NOTITIE	
	6.2.1 Toelichting en aanpak

Bijlage 6.2.1 Toelichting

Van saneren naar beheren, centraal thema in het, door de VNG ondertekende, Bodemconvenant

De landelijke bodemsaneringsoperatie beoogt om gevaarlijke situaties rondom bodemverontreiniging te onderzoeken en vervolgens de risico's te beheersen. De operatie is in 1981 gestart naar aanleiding van de vondst van gifvaten in een woonwijk van Lekkerkerk. De afgelopen decennia zijn verontreinigingen op vele locaties gesaneerd of beheerst. In het bodemconvenant zijn afspraken gemaakt over de afronding van de bodemsaneringsoperatie.

In de bodemsaneringsoperatie zijn de ergste verontreinigingen gesaneerd en onder controle gebracht. Dat betekent niet dat we van bodemverontreiniging af zijn. Integendeel, in Nederland is de bodem op heel veel plekken vervuild, hetzij door puntverontreinigingen (lekkende tank, bedrijfsactiviteit in het verleden), hetzij door eeuwenlang bodemgebruik. Het tijdperk van gerichte saneringsmaatregelen gaat over in een tijdperk van het leren omgaan met een vervuilde bodem. Dat impliceert een structureel beheer van de bodem, rekening houdend met de bodemkwaliteit bij een realisatie en bij de (her)inrichting van gebieden.

Maatschappelijke opgaven centraal, bieden van een robuuste basis

Tegelijkertijd zien we het klimaat veranderen. Het antwoord ligt onder meer in meer biomassa in het stedelijke gebied en (natuurlijke) afvoer en berging van regenwater. We zien lelijke functies onder het maaiveld terecht komen en de ondergrondse infrastructuur toenemen. We zien dat de transitie naar hernieuwbare energie zorgt voor nieuwe initiatieven in de (diepe) ondergrond. De beschikbare ruimte voor een nieuwe boom, een extra ondergrondse parkeergarage, een bodemenergiesysteem, de aanleg van een glasvezelkabel wordt schaarser. En we zien initiatiefnemers die brood zien in winning naar gas of aardwarmte of de opslag van materiaal in oude gasvelden en zoutcavernes.

Daarnaast heft iedere gemeente heeft haar specifieke opgaven gerelateerd aan bodem en ondergrond. In de ene gemeente vreest men de opslag van CO₂ in een oud gasveld in de bebouwde kom (zoals in Barendrecht). Een ander heeft last van bodemdaling (zoals in Gouda). Een derde gemeente merkt maatschappelijke onrust ten aanzien van mogelijk optredende paalrot (zoals in Woerden). In weer een andere gemeente snapt men het belang van een robuuste bodem- en watersysteem en natuur, ter voorkoming van wateroverlast. Zo heeft iedere gemeenten, iedere streek haar eigen opgave. En wat is de ervaring van bestuurders (zie citaten hieronder)? Het inzicht in het functioneren van het bodem- en watersysteem helpt kansen te identificeren en onnodige schade te voorkomen.

Informatie over een robuust bodem- en watersysteem is niet zo maar voorradig en beschikbaar bij de gemeente. De informatie bestaat wel, bijvoorbeeld bij het waterschap, de provincie, een drinkwaterbedrijf of een ander bedrijf dat grondwater onttrekt. Informatie, deskundigheid en lokale kennis zijn nodig om te komen tot een betrouwbare interpretatie van het ecologische systeem.

“Zonder de natuur bovenaan de heuvel, loopt onze bebouwde kom in de vallei bij iedere regenbui onder water. Een robuuste natuur zorgt voor opvang en berging van regenwater in de bodem. Voor ons is het ecologische DNA van deze streek heel belangrijk bij het opstellen van een omgevingsvisie.”

“Al jaren was er maatschappelijke onrust in de gemeente over paalrot, Maar zolang samenwerkende overheden het probleem niet grondig onderzoeken, ettert het gerucht door. Onderzoekers hebben nu vastgesteld dat de omstandigheden voor paalrot totaal afwezig zijn.”

“We hebben last van bodemdaling en lopen tegen de grenzen aan. Daar waar problemen zijn, moeten we die verhelpen, daar waar we problemen kunnen voorkomen moeten we dat doen. Het is cruciaal om te begrijpen hoe bodemdaling optreedt, welke natuurlijke omstandigheden daar debet aan zijn.”

“Opeens was daar een brief met een vergunningaanvraag. De betogers stonden al op de stoep: ze wilden geen gasopslag in de oude gasvelden. We waren overvallen en moesten wel de kant van de actievoerders kiezen. Liever hadden we meer tijd en deskundigheid gehad om een eigen oordeel te vellen”

Omgevingswet: vervullen bodemopgaven

De Omgevingswet zal ervoor zorgen dat taken van de provincie naar de gemeenten worden overgedragen. Dat gaat gepaard met de overdracht van informatie en dossiers. Vele duizenden dossiers van (mogelijk) ernstige verontreiniging gaan over naar de gemeenten. De VNG heeft gepleit voor een warme overdracht. In vele provincies zien we die warme overdracht op gang komen. Gemeenten zullen deze nieuwe taken en deze oude dossiers moeten inpassen in hun werkprocessen en moeten leggen tegen andere bodem-gerelateerde werkzaamheden. In het licht van de Omgevingswet is daarbij een samenhangende visie op de bodem en de ondergrond van een gemeente en de streek waar deze gemeente zich bevindt, onontbeerlijk. Een visie die is gestoeld op de gedachte dat de bodem een (gezamenlijke) basis biedt voor maatschappelijke opgaven zoals water, energie, voedsel en draagvlak.

Gemeenten zien een grote opgave voor de omgang met bodem en ondergrond op zich afkomen. De invoering van de Omgevingswet zorgt daarbij voor een groeiend besef dat er ook urgentie is om zich op de opgave voor te bereiden. Om meer grip te krijgen op de opgaven en om te kunnen formuleren wat de ondersteuningsvraag van gemeentes bij dit proces zou kunnen zijn, hebben in maart 2016 twee werksessies met de Coördinatiegroep van de WEB plaatsgevonden.

De gemeenten zoeken voor de uitwerking steun bij elkaar (in het WEB-netwerk) en bij het uitvoeringsprogramma Bodemconvenant. De behoefte aan gerichte, op de regio toegepaste, ondersteuning is groot. De komende periode zal in UP- en in WEB-verband (en later in de VNG bestuurlijke commissie) worden gesproken hoe in deze behoefte kan worden voorzien.

Doel en resultaat inspanningen; een nieuwe aanpak

Beoogd resultaat op 1 januari 2021

Alle gemeenten van Nederland hebben op 1 januari 2021 bepaald hoe hun bodem en ondergrond ingezet kan worden voor hun maatschappelijke opgaven en dit geëffectueerd in de Omgevingsvisie en omgevingsplannen van de gemeente.

Aanpak

In de regio gaan publieke (en soms private) partijen met elkaar aan de slag, waarbij ze een gezamenlijke analyse maken van maatschappelijke opgaven én de kracht en kwetsbaarheid van het regionale bodem-

en watersysteem. Deze analyse is de basis voor vervolgacties en een beschrijving van het gebruik van bodem-ondergrond om regionale maatschappelijke opgaves op te lossen.

Het nationale Uitvoeringsprogramma bodemconvenant i.s.m. de WEB signaleert waar dit proces ongewild niet opgang komt en zorgt, waar nodig, dat dit alsnog gebeurt door het starten van een dialoog. Dat doet ze met regio-specifiek maatwerk en met de gedachte dat het regionale werk door de regionale mensen gedragen en uitgevoerd gaat worden.

Strategie

1. Reuring veroorzaken, zodat alle gemeenten van Nederland weten dat ze zich een mening moeten vormen over hun regionale bodem- en watersysteem (inclusief ondergrond) in relatie tot de lokale en maatschappelijke opgaven in de regio.
2. Afronden van de operationele klus waar in de jaren '80 mee is begonnen: het saneren of beheersen van bodemvervulde locaties. In de bodemsaneringsoperatie zijn de meest ernstig vervulde locaties aangepakt. Het is belangrijk om deze operatie op een goede wijze af te sluiten. Enerzijds gaat het daarbij om sanerings- of beheersprojecten, anderzijds over een warme overdracht van het dossier naar de gemeenten die nog niet bevoegd gezag zijn (circa 75% van alle gemeenten in Nederland), zodat deze het kunnen inpassen in hun reguliere beheertaak ten aanzien van bodem en ondergrond.
3. Bodem introduceren als een essentieel onderdeel bij de totstandkoming van Omgevingsvisies. Deze strategie speelt nationaal en zou onderdeel moeten zijn van de Implementatie van de Omgevingswet. Vervolgens is het een opdracht aan alle gemeenten van Nederland om verder invulling te geven aan duurzaam landgebruik, boven en onder het maaiveld.
4. Een gezamenlijke data-duidings-activiteit in de regio, zodat regionale overheden en bedrijven (zoals drinkwaterbedrijven of grote industriële grondwateronttrekkers of grondstoffenwinners) met elkaar vaststellen hoe het regionale bodem- en watersysteem functioneert (en hoe dit door klimaatverandering of ander landgebruik in de tijd kan wijzigen). Daarbij hoort ook het vastleggen van de kracht en de kwetsbaarheid van het systeem. De duiding dient regionaal plaats te vinden, maar zal (op verzoek) vanuit een landelijke organisatie moeten worden gesteund en geholpen. Gemeenten zijn hierin deels volgend aan provinciaal beleid en rekenen op provinciale steun bij het realiseren van deze opgave.
5. Het detecteren van focusgebieden en/of urgentiegebieden. Dit zijn gebieden met een complexe en/of uitdagende combinatie van maatschappelijke opgaven, waarvan de relatie met het functioneren van het bodem- en watersysteem nog niet is gelegd. Het detecteren van deze gebieden wordt gedaan vanuit een landelijke organisatie.
6. (Daar waar nodig:) gemeenten in positie brengen. Daarbij wordt gedacht aan activiteiten in de (diepe) ondergrond, waar gemeenten tot voor kort geen rol van betekenis in speelde. De gemeenten zijn echter een cruciale factor en zullen in hun Omgevingsvisie ook moeten aangeven hoe ze omgaan met lokaal aanwezige potenties van de diepe ondergrond (aanwezige voorraden grondstof en grondwater, maar ook lege gasvelden en zoutcavernes).
7. Een strategie ontwikkelen die daar waar nodig gericht is op het realiseren van een relatie tussen de burger en haar ondergrond.

Betrokkenheid samenleving

De discussie over diepe ondergrond-initiatieven maakt duidelijk dat de samenleving van top down-aanpakken verwerpt. Gezien de uiteindelijke besluiten in Barendrecht, het noorden van het land en de potentiële gebieden voor proefboringen schaliegas heeft de samenleving ervaren dat met maatschappelijke weerstand wat te halen valt. Gemeenten zijn vaak reactief en worden door afwezigheid van informatie, kennis en ervaring door de lokale samenleving gedrukt in de rol van actiegroep, terwijl ze in staat moet worden gesteld om op te treden als overheid. Een rol waarin ze in dialoog gaan met de samenleving en met de initiatiefnemer. 'In staat zijn' (strategie 6) om die relatie naar de samenleving (strategie 7) snel te kunnen bieden moet breed worden gezien: gemeenten moeten snel kunnen beschikken over (onafhankelijke) kennis, capaciteit, financiën, organisatorisch, bevoegdheden, betrokkenheid.

Financiering

De overdracht van taken en dossiers heeft financiële gevolgen voor de gemeenten. Ze zullen moeten werken aan een deskundig apparaat, dan wel aan een goede relatie en duidelijke afspraken met de Omgevingsdienst. Daarnaast zullen gelden beschikbaar moeten zijn voor onderzoek en maatregelen. De provincies hebben dit geld altijd hard nodig gehad om de bodemsaneringsoperatie in goede banen te leiden. Nu zal de gemeente daarop worden aangekeken, bijvoorbeeld bij toevalsvondsten of bij situaties die nieuw onderzoek vragen.

Afzender

De Werkgroep Bodem (WEB) is een netwerk van circa 200 medewerkers van gemeenten en Omgevingsdiensten. Het netwerk houdt zich bezig met bodem- en ondergrondvraagstukken op regionale schaal.

Aanpak

In twee werksessies (maart 2016) heeft de Coördinatiegroep van de WEB gesproken over de toekomst van bodem- en ondergrondbeleid. Daarbij heeft de WEB vastgesteld dat de implementatie van de Omgevingswet, specifiek omgevingsvisie en omgevingsplan de leidende trajecten zijn. Ook de ruimtelijke implicaties van de energietransitie vinden daar hun beslag. In deze visie maken inwoners, bedrijven, instellingen en overheden de relatie de relatie tussen de ruimte boven en onder het maaiveld. De WEB heeft als doel uitgesproken om van alle gemeenten te vragen om maatschappelijke opgaven te relateren aan de kracht en kwetsbaarheid van het regionaal aanwezige bodem- en watersysteem. Het resultaat wordt vastgelegd in de ophanden zijnde gemeentelijke Omgevingsvisies.

Om dit doel te bereiken zijn een aantal strategieën uitgewerkt, is vastgesteld wat we van het UP Bodemconvenant verwachten en is uitgewerkt wat dit betekent voor het functioneren van de WEB.

Wat zijn de strategieën?

Zodra overeenstemming is over de strategieën, zullen deze in 2016 worden vertaald in activiteiten voor zowel de nationale als regionale schaal. De strategieën zijn een mix van activiteiten die gemeenten bewust maakt van hun relatie met bodem en ondergrond (1, 3), gemeenten helpt om het regionale bodem- en watersysteem te snappen en te relateren aan de maatschappelijke opgaven (4, 5) en handelingsperspectief bieden (2, 6, 7).

Wat wordt van een landelijke organisatie (UP Bodemconvenant) verwacht?

Gezien bovenstaande is de WEB van mening dat de veranderingen in de regio moeten gebeuren, bij de totstandkoming van Omgevingsvisies en –plannen in alle gemeenten van Nederland, binnen een periode van 5 jaar. Dat is het primaire proces: lokale en regionale afwegingen in relatie tot wat men wil of moet (maatschappelijke opgaven) en wat kan of mogelijk wordt (bodem- en watersysteem).

Van het UP wordt verwacht dat ze de ontwikkeling van dit primaire proces in iedere regio volgt. Daarvoor zal een goede methode worden uitgewerkt, gebruik makend van een breed (breder dan nu) vertakt WEB-netwerk. Waar wordt gesignaleerd dat het primaire proces niet op gang komen terwijl dat wel nodig is, daagt het UP dit uit op basis van een maatwerk-aanpak. De activiteiten moeten een goed te benoemen potentiële meerwaarde hebben voor het verloop van het primaire proces. Het convenant en meer nog de maatschappelijke opgaven die aan het convenant ten grondslag liggen legitimeert het UP daarin. Dat betekent: weten wat hoe het in de regio er voor staat en inzet van flexibele teams die voor een integrale opgave in een regio ingezet worden (als de regio daarom vraagt). En dus een verschuiving van 'themagericht' naar 'regionaal integraal' met een focus op meerwaarde bij de realisatie van concrete maatschappelijke opgave.

Het effect van de spanningen van het UP willen herkenbaar terugzien in de omgevingsvisie.

In deze visie produceert het UP (maar ook kennisagenda en -programma, bodeminformatietrajecten, etc.) veel minder aanbod in de vorm van centrale of generieke producten. Het zijn producten die met een

terechte motivatie en argumentatie zijn gemaakt in het eerste Uitvoeringsprogrammaperiode, maar die lokaal niet passen of niet bekend zijn. De focus van het UP zou moeten zijn:

- Voortdurend signalering van sluimerende of onbewust aanwezige regionale behoeften.
- Voortdurende monitoring van mogelijkheden om data/informatie/kennisaanbod en –vraag te combineren.
- Daar waar weinig activiteit is enthousiasmeren en stimuleren.
- Faciliteren van de regio's, met integrale op de regio toegespitste ondersteuning en ervan uitgaand dat de regionale werkwijze uiteindelijk door regionale mensen moet worden gedragen en uitgevoerd.

In deze opzet gaat het UP op zoek naar hetgeen in andere disciplines en werkvelden beschikbaar is. Wat kunnen we van hen leren en wat kunnen zij van ons leren?

Wat verstaan we onder het toekomstige werkveld?

Het werkveld tendert naar structureel beheer van bodem en ondergrond, in de wetenschap dat het beheer altijd afhankelijk is van de huidige inrichting van het gebied, de maatschappelijke opgaven die op het gebied afkomen inclusief alle autonome en antropogene veranderingen in het gebied. In het nieuwe werkveld komen allerlei vormen van beheer bijeen, zoals:

- Het beheer van het grondwater onder de stad (kwalitatief en kwantitatief).
- Het beheer en de verbetering van grondkwaliteit (fysisch, chemisch en ecologisch).
- Het beheer van bodemvruchtbaarheid en biodiversiteit.
- De omgang met monumenten onder de grond (archeologie).
- De verbindingen onder de grond (kabels, leidingen, rioleringen, transport).
- De ondergrondse 'gebouwen' (kelders, parkeergarages, tramtunnels, waterbergingen).
- De omgang en ordening van bodemenergiesystemen.
- Het dilemma over het openbreken van bodem (operatie steenbreek en het verbeterd insijpelen van regenwater in de bodem) of juist het verharderen van bodems (loodproblematiek).
- De maatregelen tegen bodemdaling.
- En vele andere vormen van bodembeheer in de bebouwde omgeving.

Invulling van dit nieuwe brede werkveld vraagt om maatwerk. Van Amsterdam tot Loppersum, ieder gebied heeft haar eigen opgaven en omstandigheden. Het vraagt om modern vakman- en meesterschap om daar de bodem op een optimale wijze te gebruiken en te beheren.

Hoe kunnen we structureel bodembeheer nader concretiseren?

In de eerste sessie is als doel geformuleerd: alle gemeenten van Nederland hebben op 1 januari 2021 bepaald hoe hun bodem en ondergrond ingezet kan worden voor hun maatschappelijke opgaven en dit geëffectueerd in de Omgevingsvisie van de gemeente. Om dat te bereiken is 'gespeeld' met de weten-willen-werken-opzet die in de klimaatadaptatie wordt gebruikt. Dat levert dit beeld op:

- **Weten.** In deze stap is het van belang om kennis te vergaren ten aanzien van¹:
 - Kennis van de plaatselijke en nationale **maatschappelijke opgaven** in de regio. Welke opgaven zijn er voor de groene/schone/duurzame/vitale/energieke/snelle steden? Dat is inclusief een verwachting van de veranderingen op korte en lange termijn. Het gaat daarbij om maatschappelijke opgaven die een directe relatie hebben met het bodem- en watersysteem en vragen om enige vorm van landgebruik: voedsel, drink- of productiewater, bodemenergie, natuur, grondstoffenwinning, klimaatadaptatie en dergelijke. Maatschappelijke opgaven die elkaar in de bodem ontmoeten.
 - Het **economische en sociale DNA** van de regio en de ontwikkelingen die daarin zichtbaar zijn. Dit DNA en het ecologische DNA van de regio hebben, voor een stabiele ontwikkeling van het gebied, verband met elkaar.
 - Het **ecologische DNA** van de regio:
 - Kennis van de **kracht van het plaatselijke bodem- en watersysteem** en de kansen die het daardoor voortbrengt. Welke economische en sociale kansen kunnen voortkomen vanuit de ecologische krachten (ecosysteemdiensten) in een gebied?

¹ De meeste effecten beperken zich niet tot het eigen grondgebied. Daarom is het aan te raden om de analyses niet alleen, maar gezamenlijk uit te voeren. Betrek bewoners, bedrijven, buurgemeenten, waterschappen, provincie en vertegenwoordigers van de veiligheidsregio.

- Kennis van de **kwetsbaarheden van het plaatselijke bodem- en watersysteem**. (Iedere verandering in) maatschappelijke opgaven kan haar eigen kwetsbaarheid van het bodem- en watersysteem voortbrengen. Een gebied met een stevige kwel vanuit diepe bodemlagen is kwetsbaar voor booractiviteiten voor bodemenergiesystemen. De klimaatverandering kan de kwetsbaarheid van een gebied blootleggen voor overstromingen, extreme neerslag, droogte en hitte.
- **Willen**. Deze stap gaat over het bepalen van het ambitieniveau en het vastleggen ervan in doelen en strategieën om die doelen te bereiken. Dit gebeurt meestal in een iteratief proces, waarbij regelmatig wordt doorgeschakeld naar mogelijke maatregelen en teruggekoppeld naar wat je weet van de regio. Daarbij vinden afwegingen plaats over het budget, de politieke prioriteiten en over samenwerkingsmogelijkheden.
- **Werken**. Onder het 'Werken' wordt verstaan hoe de doelen en strategieën worden geborgd (verankering in beleid en/of regelgeving) en uiteindelijk gerealiseerd (daadwerkelijke uitvoering in de praktijk). Ook dit is een gezamenlijk proces met collega's (interdisciplinair) en maatschappij.

Wat betekent dit voor de wijze waarop gemeenten zich organiseren in de WEB?

De WEB zal zich verbreden en vertakken naar alle regio's:

- Verbreden qua onderwerp. Bovenstaande zegt voldoende: het bodemwerkveld is in 2020 niet langer een bodemsaneringsoperatie die tot doel heeft om meer potentie te halen uit het bodemgebruik, het is een vorm van duurzaam landgebruik waarbij het focust op inrichting en beheer van de ondergrondse ruimte.
- Verbreden qua doelgroep. De doelgroep van de WEB betreft alle gemeenten van Nederland, inclusief de ondersteunende Omgevingsdiensten. Het WEB-netwerk kent vertakkingen naar alle regio's in Nederland, zonder overigens dat dit betekent dat alle gemeenten bij de WEB-bijeenkomsten aanwezig moeten zijn. Een werkwijze zoals dat nu bijvoorbeeld in Zeeland functioneert (waarin één Zeeuwse gemeente de andere gemeenten vertegenwoordigt), kan een voorbeeld voor andere regio's of provincies zijn.
- Verbreden naar resultaatbereik. Het resultaat is gerelateerd aan het verminderen van schade door onhandig of onbewust landgebruik. Het resultaat is ook gerelateerd aan het benutten en behouden van bodemecosysteemdiensten.

Wat betekent dit voor ieder lid van het WEB-netwerk?

- **Trigger**: Wat is het verhaal van de ondergrond in jouw stad en haar omgeving. En ben je in staat om dat verhaal voor het voetlicht te brengen. Weten alleen is dus niet voldoende, het vraagt ook bepaalde vaardigheden om van het verhaal een gesprek te maken, om bestuurders en collega's te verleiden en hun taal te begrijpen.
- **Aanpak**: Het primaire proces vindt plaats in de regio en door mensen die daar actief zijn. Zij moeten achter het verhaal kunnen staan en in staat zijn het gesprek te openen met collega's van de eigen organisatie en van andere relevante organisaties in de regio. Zonder een gezamenlijk besef van de opgave, kom je niet ver. Dit alles in het besef dat andere werkvelden even goed worstelen met de veranderende wetgeving en aanstaande decentralisatie van taken in het kader van de fysieke leefomgeving en op zoek zijn naar decentrale verankering.
- **Basis op orde!** De keten data, informatie, kennis is belangrijk. De basis moet op orde zijn en gedragen informatie komt voort uit een gezamenlijke duiding van data.